

*І. В. Самощенко*, к.ю.н., доцент,  
доцент кафедри кримінального права №2  
Національного юридичного університету імені  
Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

## **ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

1. За кримінальним правом зарубіжних країн позбавлення волі передбачається як основне покарання в альтернативних та відносно-визначених санкціях кримінально-правової норми (§75 КК Австрії, п.2 ст.139 КК Білорусі, ст.232 КК КНР, ст.148 КК Польщі) або в абсолютно-визначених санкціях закону (ст.394 КК Бельгії, ст.577 КК Італії, ст.221-2 КК Франції, п.1 §211 КК ФРН). Це покарання закріплюється як різновиди довічного позбавлення волі та позбавлення волі на певний строк або як

самостійний вид покарання.

2. Довічне позбавлення волі є одним з найсуворіших видів покарання зі своєю давню історію. Воно полягає в часово безстроковому позбавленні волі засудженого. Тому це разове, а не строкове покарання. Має своє розповсюдження зараз за кримінальним правом майже у 75% країнах світу<sup>220</sup>. Наприклад, у КК Білорусі (ст.58 КК), Італії (ст.22 КК), Польщі (п.5 ст.32 КК) функціонує як самостійний вид покарання. Як різновид позбавлення волі поруч з позбавленням волі на певний термін та короткотривале позбавлення волі – арешт, довічне позбавлення волі передбачене у Казахстані, КНР, Швейцарії, США. У деяких країнах (Англія, США, ФРН, Ізраїль) суд може призначити декілька довічних позбавлень волі.

Довічне позбавлення волі застосовується, як правило, за вчинення злочину проти життя (умисне вбивство за обтяжуючих обставин); проти миру та безпеки людства (геноцид); проти національної безпеки (зрада, тероризм); економічні злочини та злочини проти власності; злочинів, що пов'язані з обігом наркотичних засобів.

Обмеження щодо застосування цього виду покарання передбачаються за віком винної особи (щодо неповнолітніх – до 18 (20) років), окрім Англії, США; літніх осіб (60-65 років); жінок (Білорусь, Казахстан, Росія та ін.) або вагітних жінок (Вірменія, Болгарія, Сербія)

Відповідно до §2 Закону Англії «Про злочин» 1997 року, суд може призначити покарання у вигляді довічного позбавлення волі (тобто, тюремного ув'язнення) до осіб, які досягли 21 року, а при виключних обставинах, враховуючи положення §8 (2) Закону про кримінальне правосуддя 1982 року, і до осіб, які не досягли 21 року.

Особливе місце займає приклад з судової практики США, де довічне позбавлення волі застосовувалося і за малозначні злочини, вчинені повторно, а також за необережні злочини, що пов'язані з тяжкими наслідками.

3. Позбавлення волі на певний строк є зараз найбільш розповсюдженим (поруч зі штрафом) видом покарання.

За формою прояву це покарання виступає як тюремне ув'язнення в Англії, Ізраїлі, Іспанії, Нідерландах, Швеції, США та ін.; як виправний будинок - в Італії; як каторжна тюрма або як ув'язнення – в Швейцарії; як ув'язнення (за вчинення загально кримінальних злочинів) та ув'язнювання(за – політичні злочини) у якості кримінального покарання за ст.131-1 КК Франції або як ув'язнення у якості виправного

---

220 Додонов В. Н. Сравнительное уголовное право. М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2009. С. 284

покарання (ст.131-4 КК) та ін.

За КК Італії (ст.23), Данії (ч.1 §35), Нідерландів (ст.14), Швейцарії (ч.3 ст.37), Японії (ст.12) особи, засудженні до позбавлення волі, обов'язково залучаються до праці, за КК КНР (ст.46) кожна така працездатна особа проходить трудове перевиховання.

Як правило, строки позбавлення волі визначається прямо у законі з вказівкою на мінімальний та максимальний строк або лише на максимальний. Так за КК Франції (ст.131-1) кримінальне покарання (тобто ув'язнення та ув'язнювання) призначається строком від 10 до 30 років. Виправне покарання (ст.131-4) (тобто тюремне ув'язнення з менш суворим режимом) може бути строком від 2 місяців до 10 років. За КК Австрії (ч.2 §18) – від 1 дня до 20 років; за КК Іспанії (ст.36) – від 6 місяців до 20 років; за КК Італії (ст.23) – від 15 днів до 24 років; за КК Данії (ч.1 §33) - від 30 днів до 16 років; за КК КНР (ст.45) – від 6 місяців до 15 років; КК ФРН (ч.2 §38) передбачене позбавлення волі у термін від 1 місяця до 15 років; за КК Швейцарії – від 1 до 20 років ( як каторжна тюрма /ст.35/) та від 3 днів до 3 років (як тюремне ув'язнення /ст.36/).

В Англії позбавлення волі визначається як строкове, з продовженим строком, на невизначений строк (доки її Величності буде завгодно). Мінімальний строк тюремного ув'язнення, що може бути призначений, точно не встановлений. Така практика статутного права. Проте, враховуючи положення ст.132 Закону про магістратські суди 1980 року, позбавлення волі, яке призначається цими судами до осіб не молодше 21 року, може бути від 5 днів. В інших судах цей термін складає 28 тижнів (ст. 181(2) (b) Закону про кримінальну юстицію 2003 року). У такому випадку, максимальний строк покарання не може перевищувати 2 років. Загалом строк покарання і підстави його призначення визначається тут відповідно до можливості досягнення його мети завдяки саме застосуванню цього покарання.

У США на федеральному рівні у Звіді законів США /Титул 18/ (§3581) строки ув'язнення диференційовані залежно від класів фелонії та міздімінорів (філонії класів А, В, С, D, E: на невизначений строк або від 25 років позбавлення волі до 3 років, міздімінори класів А,В, С: від 1 року до 30 днів позбавлення волі).

Тривалість тюремного ув'язнення конкретно не встановлюється, що дозволяє призначати судами дуже тривалі його строки. Практика невизначених строків покарання базується на теорії «нової пенології», де суд лише зазначає мінімальний та максимальних строк покарання. Фактичний же його термін відбування залежить від часу досягнення мети покарання засудженим у визначенні адміністрацією

пенітенціарної установи. Навпаки, теорія «справедливого засудження» вимагає від судів точного встановлення у вирокі строку ув'язнення. Це стає на заваді зловживання з боку адміністрації тюремних установ.